

Tematikus összeállítás

A FENNTARTHATÓSÁG TÁRSADALOMTUDOMÁNYI MEGKÖZELÍTÉSÉBEN¹

SUSTAINABILITY IN SOCIAL SCIENCE APPROACH²

VENDÉGSZERKESZTŐ: KISS ÉVA

BEVEZETŐ

PROLOGUE

Kiss Éva

az MTA doktora, tudományos tanácsadó, MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézet,
egyetemi tanár Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar
kiss.eva@csfk.mta.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az MTA egyik legfontosabb és legrégebbi alapítványa az MTA–Fiatalkorú Vezetők Alapítványa (MTA–Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund, SYLFF), amelyet 1989-ben hoztak létre. Fontos része a SYLFF nemzetközi hálózatának, amelynek a központja Tokióban van. Az MTA–Sasakawa Alapítvány ösztöndíjasai egy kétnapos konferenciát szerveztek 2017. szeptember elején Budapesten. A rendezvény a *Saját sorsunk – A jövő önmenedzselése* címet kapta, és a fő célja annak bemutatása volt, hogy mit jelent a fenntarthatóság a társadalomtudományok (például társadalomföldrajz, regionális tudomány, szociológia, politika, jog) területén. Ebben a cikkben egyrészt a japán SYLFF Alapítvány fő küldetését, magyarországi szervezetének fejlődését és működésének sajátosságait mutatjuk be, másrészt meghatározzuk a fenntarthatóság fogalmát, majd az elhangzott előadásokból néhányat kiválasztva a fenntarthatóság sokszínűségére és a társadalomtudományokban játszott fontosságára hívjuk fel a figyelmet.

¹ Készült a Sasakawa Young Leaders Fellowship Found (SYLFF) ösztöndíjasai közreműködésével.

² With the contribution of Sasakawa Young Leaders Fellowship Found (SYLFF) fellows.

ABSTRACT

The MTA–Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund (SYLFF) is one of the oldest and most important foundations of the Hungarian Academy of Sciences. It is a significant participant of the SYLFF network, headed from Tokyo. The fellows of MTA–Sasakawa Foundation have arranged a two-day conference in Budapest early September 2017. The title of the conference was *Own Fate – Self-managing the Future*, organised with the aim of demonstrating what sustainability means in social sciences (e.g. social geography, regional science, sociology, politics, law). In this article, on one hand, the main mission of the Japanese SYLFF Foundation and the development and the major characteristics of its operation are demonstrated, on the other hand the concept of sustainability is defined. Then, selecting some papers presented at the conference the attention is focused on the diversity of sustainability and its importance in social sciences.

Kulcsszavak: MTA–SYLFF Alapítvány, Nippon Foundation, Tokyo Foundation, fenntarthatóság, fenntartható fejlődés, társadalomtudományok

Keywords: MTA–SYLFF Foundation, Nippon Foundation, Tokyo Foundation, sustainability, sustainable development, social sciences

AZ MTA–SYLFF ALAPÍTVÁNY A SYLFF HÁLÓZATÁBAN

A japán The Ryoichi Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund vagy ismertebb nevén, a SYLFF már több mint harmincéves múltra tekint vissza: 1987 áprilisában hozták létre. Az alapító elnök, a tehető japán üzletember és filantróp, Sasakava Rjoicsi (Ryoichi Sasakawa) úgy vélte, hogy „a világ egy család, és az egész emberiség fivérek és nővérek együttese”, miáltal egymás segítése és támogatása rendkívül fontos, és nem korlátozódhat csak egy bizonyos területre. Ezen víziójától és elvi megfontolástól vezérelve alapítványai mostanra már az egész világot behálózzák. Mindegyik kontinensen megtalálhatók Braziliától az USA-ig vagy a Dél-Afrikai Köztársaságtól Svédorszáig, illetve Indián és Kínán át egészen Ausztráliáig.

A SYLFF, ami a Nippon Foundation és a Tokyo Foundation közös programja, jelenleg negyvennégy ország hatvankilenc intézményével (többnyire egyetemek) áll kapcsolatban. Eddig 16 ezer ösztöndíjast támogattak, akik az élet különböző területein váltak vezetőkké a felsőfokú tanulmányaik befejezése után. A Nippon Foundation az alapítványi donor, a Tokyo Foundation pedig a program adminisztrátora, amely mint az alapítvány titkársága arra ösztönzi a SYLFF-et, hogy minél egyedibbé, személyre szabottá tegye a programot. A világ különböző részeiben a felsőfokú intézményeknél működő alapítványok a potenciális ösztöndíjasok fenntartható forrásaiként szolgálnak, amelyek támogatják a kiemelkedő képességű és vezetésre is alkalmas diákok oktatását.

A SYLFF alapvető célja, hogy olyan humán- és társadalomtudományok területén tanuló, illetve dolgozó fiatal, potenciális vezetőket támogasson, akik képesek felülemelkedni a nyelvi, etnikai, vallási és politikai különbségeken annak érdekében, hogy azon globális kérdések (például környezetszennyezés, globális felmelegedés, élelmezési válság) megoldására törekedjenek, amelyek az egész emberiséget érintik. A SYLFF-támogatottak küldetése, hogy a különbségeken túllépve olyan problémákkal foglalkozzanak, amelyek globális és lokális szinten egyaránt feszültségek hordozói a mostani társadalmakban. A SYLFF-vezetők kvalitásai, amelyekkel rendelkezniük kell, idővel változni fognak, mert a társadalom is változik, és emiatt a vezetés hatékony formái is különböznek majd az egyik régióban a másiktól.

A SYLFF lényegében egy dinamikus mozgalom a pozitív változásért a társadalomban, vagy egyszerűbben azért, hogy az emberek életében kézzelfogható javulás következzen be. Fontos feladata a jövő vezetőinek támogatása, akik képesek a különféle és bonyolult társadalmi problémákat széles perspektívából megközelíteni, és akiknek megvan a bátorságuk, a tudásuk és a képességük ahhoz, hogy megtalálják a helyes utat.

A SYLFF, a Tokyo Foundation négy missziója közül az egyik, amely a változó társadalmi és gazdasági folyamatok ellenére is megőrizte eredeti szándékát, miközben a pályázati kínálata –igazodva az új kihívásokhoz – újabb lehetőségekkel és célokkal is bővült az elmúlt évtizedekben. Azaz folyamatosan fejlődik és alkalmazkodik az új körülményekhez.

A SYLFF magyarországi alapítványát az MTA-n a rendszerváltozás kezdetén, 1989-ben hozták létre: ez az MTA–SYLFF (Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund). Hazánk nemcsak a reformokban járt élen a régióban, hanem egyike volt az első országoknak, amelyek a SYLFF közösségéhez csatlakoztak. A SYLFF alapítványok sorában a tizenhatodik helyet foglalja el. Az 1990-es évek elején még kevés alapítvány működött az országban, részben ezért is volt nagyon jelentős ezen alapítvány megjelenése. A harmincöt év alatti, humán- és társadalomtudományok terén dolgozó fiatal kutatók, oktatók számára óriási lehetőséget jelentett az akkor egy vagy két évre elnyerhető és igen tekintélyesnek mondható ösztöndíj összege. Ma már az ösztöndíj elsődlegesen a fiatal kutatók tudományos fokozatszerzését kívánja elősegíteni, és főleg azokat a pályázatokat részesítik előnyben, amelyek az aktuális nemzetközi trendekkel összhangban álló társadalmi, gazdasági problémák megoldására fókuszálnak. Napjainkban a pályázók maximum tíz hónapra kaphatnak havi nettó 140 ezer Ft-os támogatást kutatásaikhoz. Az alapítás óta a világ összes SYLFF ösztöndíjasának kb. 1%-a részesült Magyarországon ösztöndíjban, több mint százhatvanan.

Az, hogy az ösztöndíjak időtartama vagy a díjazottak száma változott a hazai SYLFF-program fennállása óta, számos tényező következménye. Az viszont, hogy a folyamatos működését – a gazdasági, pénzügyi nehézségek ellenére is –

sikerült megőriznie, nagymértékben köszönhető a magyar alapítvány kurátorainak és volt titkárnak, Tarnóczy Mariann-nak, aki a kezdetektől fogva intézte az alapítvány ügyeit, és aki 2017-ben adta át a stafétabotot fiatalabb kollégájának. (Ezúton is köszönjük a sokéves munkáját!) A SYLFF tartós és zökkenőmentes működését tehát joggal nevezte Tarnóczy Mariann „sikertörténetnek” a legutóbbi, a 25 éves fennállására rendezett ünnepi ülésen. A SYLFF-es közösség, a régi és az új ösztöndíjasok ugyanis minden nevesebb évfordulót megünnepeltek az MTA-n az elmúlt negyedszázadban. Ezek az összejövetelek nemcsak az összetartozást erősítették az ösztöndíjasok körében, hanem a kapcsolatok elmélyülését is szolgálták. S tulajdonképpen ezek eredője az is, hogy 2017-re „megérett a helyzet” arra, hogy a volt ösztöndíjasok egy kis csoportja – először a magyar MTA–SYLFF Alapítvány történetében – pályázatot nyújtott be a japán központba konferencia szervezésére. A sikeres elbírálás eredményeképpen kezdődhetett meg a rendezvény megszervezése 2017 tavaszától, ami azért nagy dolog, mert első ízben került arra sor, hogy a hazai SYLFF-ösztöndíjasok összefogva, együttesen, alulról jövő kezdeményezésként valósítsák meg elképzelésüket. A kétnapos rendezvény zárásaként egy fát is ültettek a résztvevők a második napi programok helyszínén, Szigetmonostoron, egy ottani parkban. Ez az ún. SYLFF-fa a SYLFF Alapítvány meggyökeresedését szimbolizálja hazánkban, aminek a megerősödése remélhetőleg a jövőben is folytatódni fog, és hozzájárul a SYLFF-es közösség belső kohéziójának további növekedéséhez is, miáltal az MTA–SYLFF Alapítvány erős és stabil tagja lesz hosszú távon is a SYLFF nemzetközi hálózatának. Abban pedig csak bízni tudunk – s ezt szervezőtársaim nevében is mondhatom –, hogy a MTA–SYLFF történetének első konferenciája hagyományteremtő lesz, és az elkövetkezendő években újabbak követik majd.

AZ MTA–SYLFF ELSŐ KONFERENCIÁJA

Az alapítvány egykori és jelenlegi ösztöndíjasai által szervezett konferenciára, amelynek egyik főszervezője és szakmai koordinátora voltam, 2017. szeptember 8–9-én került sor. A címe: *Saját sorsunk – A jövő önmenedzselése* volt, és alapvetően a fenntarthatóság kérdése köré szerveződött, de nem a „megszokott, tradicionális” megközelítésben. S nemcsak ezért tekinthető különlegesnek ez a rendezvény, hanem azért is, mert ritka, hogy egy alapítvány ösztöndíjasai szerveznek konferenciát.

A témaválasztást több tényező együttesen motiválta. Kiemelt szempont volt, hogy fontos és időszerű legyen a téma, ami relatíve sok embert foglalkoztat, és nagy érdeklődésre tarthat számot. Továbbá, hogy lehetőséget adjon az elmélet és a gyakorlat összekapcsolására, és hogy ne csak a tudomány művelői, hanem az „egyszerű ember” is részt tudjon venni rajta. Ez a kettősség a konferencia prog-

ramjában is tükröződött. Az első napon, amelynek az Akadémia adott otthont, a fenntarthatóság elméleti kérdésein volt a hangsúly; a második napon viszont a gyakorlat, az alulról jövő kezdeményezések, a helyi közösség- és gazdaságfejlesztés bemutatása játszotta a főszerepet, amelyhez a már említett Szigetmonostor biztosította a helyszínt. (Ez a település egyébként egyike azoknak hazánkban, amely élen jár a helyi kezdeményezésekben. Az ezer lakosra jutó civilszerveződések száma igen magas itt, és a fenntarthatóság az élet sok területére kiterjed.)

A fenntarthatóság, illetve a fenntartható fejlődés fogalma hosszú múltra tekint vissza (Láng, 2002; Pálincás, 2010). Az ókori Római Birodalomban a fenntartható szó alatt eredetileg valaminek a megszakítás vagy csökkenés nélküli további létezését értették (Engelman, 2013). A köztudatban azonban csak a 20. század utolsó évtizedeiben kezdett elterjedni a fenntarthatóság és a fenntartható fejlődés fogalma. Népszerűségüket napjainkban mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a szavakat a Google keresőbe angolul beütve néhány másodperc alatt 162, illetve 97 millió találatot regisztrálhatunk. A fenntarthatóságot először környezetvédelmi összefüggésben értelmezték 1987-ben. Akkor a fenntartható fejlődést úgy definiálták, hogy a jelen szükségleteit úgy kell kielégíteni, hogy az ne rontsa a jövő nemzedékek képességét a saját igényeik kielégítésére (Faragó, 2002). Bár mostanra számos újabb meghatározás látott napvilágot, a lényeg nem változott. Másfelől rendkívül gazdag szakirodalom halmozódott fel külföldön és idehaza egyaránt, amelyekből az is kitűnik, hogy azok a fenntarthatóságot a leggyakrabban a természettudományok szemszögéből vizsgálták, és főleg a környezeti problémákra, az ökológiai válságra, a természeti erőforrásokra fókuszáltak (például: Gyulai, 2013; Kerényi, 2006; Tröger, 2002; Vida, 2001). Ugyanakkor a társadalomtudományi szempontból való tárgyalása, azaz hogy mit jelent a fenntarthatóság a társadalomtudományok területén, és hogy hogyan nyilvánul meg, eddig még nem kapott nagy nyilvánosságot. S mivel a Sasakawa Alapítvány a humán- és társadalomtudományok művelőit hivatott támogatni, ezért úgy véltük, hogy ez jó lehetőség arra, hogy a fenntarthatóságot ebből az aspektusból is vizsgáljuk, és hogy felhívjuk a figyelmet arra, hogy a fenntarthatóság társadalmi vetületei is rendkívül fontosak. A SYLFF-ösztöndíjasok ezért arra törekedtek, hogy a saját kutatásaikat a fenntarthatósággal ötvözve mutassák be azt, hogy a saját tudományterületükön hogyan jelenik meg a fenntarthatóság problematikája.

Az előadások négy szekcióba szerveződve hangzottak el, amelyek mindegyikében olyan témakörök vagy tudományterületek (társadalomföldrajz, regionális tudomány, szociológia, nyelvészet, pszichológia, jog stb.) kerültek előtérbe, amelyek fenntarthatósággal összefüggésben való elemzése kevésbé volt jellemző korábban. Tulajdonképpen a fenntarthatóság társadalomtudományi megközelítésének középpontba helyezése azt a célt is szolgálta, hogy ráirányítsa a figyelmet arra, hogy mindenki tud tenni a fenntartható fejlődésért.

A tizennyolc előadás közül az alábbiakban csak néhány kerül bemutatásra, az elhangzás sorrendjét követve, nagyon röviden, és mintegy demonstrálva a fenntarthatóság sokszínűségét, többféle megközelítését és értelmezését.

Az ember természetátalakító tevékenysége folytán jelentősen átalakult a Föld felszíne, különösen az utóbbi évszázadokban. A poszt szocialista országokban a rendszerváltozás után olyan markáns politikai, gazdasági és társadalmi átalakulások következtek be, amelyek a földhasználatot, illetve területhasználatot sem hagyták érintetlenül. *Lennert József* azt mutatja be, hogy hogyan változott a felszínborítás a visegrádi országokban az elmúlt évtizedekben. A felszínborítás-változás nemcsak a társadalmi-gazdasági folyamatok leképeződése, hanem a helyi közösségek sorsának formálója is, ami a fennmaradásukat is meghatározza. A felszínborítás-változás komoly kihívás az egész emberiség jövője szempontjából, s messze túlmutat a területhasználaton. A poszt szocialista országokban a trendek többnyire azonosak, a különbség elsődlegesen a mértékben van. Kiváltképp a nagyvárosok felszínborítása változott drasztikusan mindegyik országban.

Kiss Márta szociológus arra kereste a választ előadásában, hogy hogyan lehet a különböző, hazai vagy külföldi forrásból finanszírozott társadalmi programokat fenntartani, és milyen dilemmák fogalmazódtak meg a fenntarthatósággal összefüggésben. Rámutatott, hogy a közösségi alapú programok fenntarthatósága a leggyakrabban az időben való tartós működést, úgymond fennmaradást jelenti, ami nagymértékben függ a pénzügyi forrásoktól és a programok szélesebb társadalmi környezetbe való beágyazottságától. Azt is kiemelte, hogy a hátrányos helyzetű térségekben, amelyek nagyon kedvezőtlen társadalmi és gazdasági mutatókkal jellemezhetők, nem várható el az ottani szerény anyagi háttérű civil szerveződésekől a társadalmi célú programok részleges vagy teljes fenntartása. Nagy dilemma az állami szerepvállalás mértéke és módja is.

Az elmúlt évtizedekben az alulról jövő kezdeményezések, a civil szerveződések száma jelentősen megszorodott hazánkban, ami szorosan összefügg a társadalom érettségében bekövetkezett előrehaladással, a felelősségvállalás fokozódásával is. Ma már jó néhány sikeres és tartósan működő társadalmi vállalkozást tartanak nyilván az ország különböző részeiben. Amíg az 1990-es évek közepén csak alig 47 ezer nonprofit vállalkozás működött az országban, addig 2015-ben már közel 130 ezer. A társadalmi vállalkozások egyik legfőbb sajátossága, hogy nem profitorientáltak, de hogy milyen egyéb jellegzetes ismérvekkel rendelkeznek még, azt *Huszák Loretta* foglalta össze.

Kunsági Andrea pszichológus azt vizsgálta, hogy a kommunikáció, a tudásátadás és a támogatás milyen szerepet játszik a társadalmi vállalkozások sikerében, ami több más tényező függvénye is. Sok múlhat a társadalmi vállalkozások vezetésének alkalmasságán, a pszichológiai ismereteken, az emberi tényező milyenségén, tágabb értelemben a társadalom érettségén. De az is nagyon fontos, hogy azok, akik a társadalmi vállalkozások működtetésében, fenntartásában közremű-

ködnek, szintén kapjanak segítséget és támogatást, hogy még eredményesebben és hosszabb ideig tudják folytatni segítő tevékenységüket. Szerencsére ma már egyre több olyan sikeres társadalmi szervezet van idehaza is, amelyek a segítőket segítik, hogy azok be tudják tölteni a küldetésüket.

A kis nyelvek fenntarthatóságának fontosságára és a tudománynak a fenntarthatóságban betöltött szerepére hívja fel a figyelmet *Ferenc Viktória*. Azokat a kis nyelveket ugyanis, amelyeket kevesen használnak, az eltűnés veszélye fenyegeti. Annak ellenére, hogy a Földön több ezer nyelvet tartanak nyilván, a számuk folyamatosan csökken. Ez azzal is összefügg, hogy a Föld népességének zöme csak néhány nyelvet beszél. A tudomány területén is megfigyelhető az utóbbi időben az idegen nyelv, elsősorban az angol térhódítása. A szerző konkrét példákkal igazolja, hogy már itthon is a tudományos publikációk egyre nagyobb hányada készül idegen nyelven, és nem csak a természettudományok területén. Ez pedig felveti a tudomány művelőinek felelősségét is a kis nyelvek fennmaradásában, aminek érdekében talán a hazai tudományos teljesítményértékelés gyakorlatát is érdemes lenne újragondolni.

A bolgár nemzetiségűek száma folyamatosan gyarapodik hazánkban a rendszerváltozás óta. A legutóbbi népszámláláskor már több mint hatezren vallották magukat a bolgár etnikumhoz tartozónak, míg 2001-ben mindössze 1358-an. A növekvő bevándorlásuk azonban nem előzmény nélküli. A 19. század utolsó harmadában jelentek meg az első bolgárkertészek Magyarországon, akik egy sajátos szövetkezeti termelési-értékesítési mód, a *druzsesztvo* (Съдружие) keretében művelték a földet a hazájuktól távol. A bolgárkertészek gazdasági és társadalmi integrációja eltérő intenzitással haladt a különböző történelmi időkben. A szerzőpáros, *Bódi Ferenc* és *Ralitsa Savova* egyrészt feltárják azokat az okokat, amelyek egykor a bolgárokat migrációra készítették, másrészt értékelik a *druzsesztvo* jelentőségét. Tulajdonképpen egy népcsoport más társadalmi-gazdasági környezetben való fennmaradását és alkalmazkodását, valamint asszimilációjának lépcsőfokait kísérelhetjük nyomon írásukban.

Mit jelent a fenntarthatóság a jog és a politika területén, és milyen következményei lehetnek a cselekvőképesség jogi korlátozásának? Ezeket a kérdéseket helyezte tanulmánya középpontjába *Lőrincz Viktor*. Kiemelt figyelmet tulajdonít a pszichológiából kölcsönzött szomatikusmarker-hipotézisnek a cselekvőképesség szabályozásában. A cselekvőképesség korlátozása szempontjából leginkább érintett társadalmi csoportok a kiskorúak, az időskorúak és a mentális problémákkal küszködők. Rámutat arra is, hogy annak kihatásai, hogy a jogrendszer milyen döntési jogosultságot tesz lehetővé bizonyos társadalmi csoportok számára, messze túlmutatnak a jogon és a politikán, ezért egyáltalán nem lényegtelenek. A jognak tehát óriási a felelőssége.

A globalizálódó világ gazdaság számos kihívással néz szembe a 21. század elején. A nemzetközi kereskedelempolitika is érintett, felülvizsgálatát globális és re-

gionális szinten egyaránt sürgetik. A világkereskedelmen belül a szabadkereskedelem egyre nagyobb mértékűvé válása több jogi kérdést is felvet. *Nagy Csongor István* a szabadkereskedelem jogi szabályozásának fenntarthatóságát járja körbe. Az utóbbi időben a szabadkereskedelmi egyezmények új generációja jelent meg, és a szabályozás iránti igény a társadalom oldaláról is felerősödött. Úgy tűnik, hogy egy új korszak kezdetén vagyunk, amely a nemzeti szuverenitást és a regionális gazdasági integrációkat egyaránt érintheti. Nemcsak veszélyt hordoz a szabadkereskedelem, hanem hatalmas lehetőség is. Kérdés: tudnak vagy inkább tudunk-e helyesen élni vele? A jog ehhez adhat támpontokat.

Bízunk abban, hogy ez az írás pedig a Tisztelt Olvasónak adott kitűnő támpontot ahhoz, hogy megtalálja a számára leginkább érdekes cikkeket a közölt cikkgyűjteményben, ami a fenntarthatóság társadalomtudományi vonatkozásait tárja fel.

IRODALOM

- Engelman, R. (2013): A fenntarthatósági blablán túl. In: Varga É. (szerk.): *A világ helyzete 2013*. Budapest: Föld Napja Alapítvány, 19–33.
- Faragó T. (szerk.) (2002): *Nemzetközi együttműködés a fenntartható fejlődés jegyében és az Európai Unió fenntartható fejlődési stratégiája*. Budapest: Fenntartható Fejlődési Bizottság, <https://goo.gl/cceqgC>
- Gyulai I. (2013): Fenntartható fejlődés és fenntartható növekedés. *Statistikai Szemle*, 91, 8–9, 797–823. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2013/2013_08-09/2013_08-09_797.pdf
- Kerényi A. (2006): *A környezeti alapprobléma és a fenntartható fejlődés. (Földrajzi tanulmányok)* Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó
- Láng I. (2002): A fenntartható fejlődés fogalma, a nemzetközi háttér, az EU-stratégia kialakulása és jelentősége. In: Faragó Tibor (szerk.): *Nemzetközi együttműködés a fenntartható fejlődés jegyében és az Európai Unió fenntartható fejlődési stratégiája*. Budapest: Fenntartható Fejlődési Bizottság, 9–11. <https://goo.gl/cceqgC>
- Pálinkás J. (2010): Gondolatok a fenntartható fejlődésről, tudományról és innovációról. *Gazdálkodás*, 54, 2, 113–118.
- Tröger, S. (2002): Sustainability in the Context of Natural and Social Environments. An Actor-oriented Interpretation from South-West Tanzania. *Erdkunde*, 56, 2, 170–183. DOI: 10.3112/erdkunde.2002.02.05, https://www.jstor.org/stable/25647451?seq=1#page_scan_tab_contents
- Vida G. (2001): Az ökológiai válságtól a technokultúráig. *Ezredforduló*, 1, 18–23.